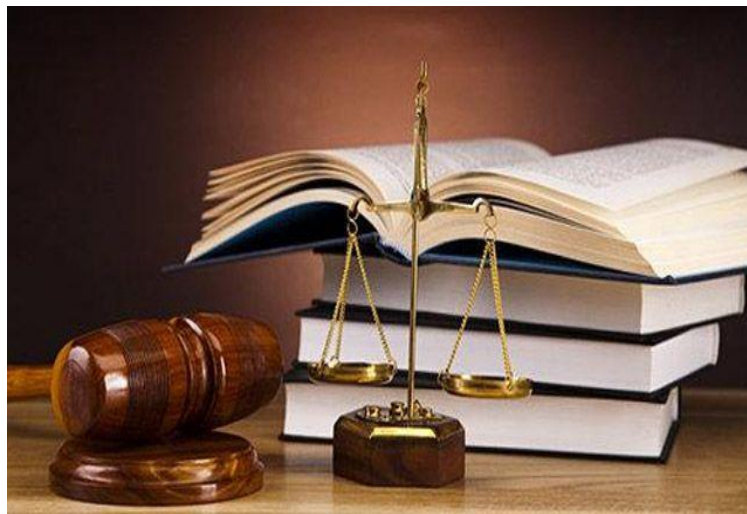

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ ЗВО
«ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»»
ЛУЦЬКИЙ ІНСТИТУТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ**

Олена БУНДАК

Методичні рекомендації до самостійної
роботи
з дисципліни
«Політологія»

Луцьк-2023

Бундак Олена Анатоліївна

Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни «Політологія» для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей. Луцьк, ЛІРоЛ Університету «Україна». 2023. 32 с.

Рецензенти:

– **А.В.Бортнікова** – доктор політичних наук, доцент, професор кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки

О.Й.Дем'янюк – доктор історичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та моніторингу якості освіти Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти

Розглянуто на засіданні кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини університету «Україна»
Протокол № 2 від 27 вересня 2023 р.

Схвалено науково-методичною радою Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна».
Протокол № 2 від « 25 » жовтня 2023 р.

© ЛІРоЛ Університету «Україна», 2023
© Бундак О.А., 2023

Зміст

1. Переднє слово.....	4
2. Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи.....	5
3. Тематика самостійної роботи та питання для самоперевірки...	6
4. Словник термінів.....	21
5. Список рекомендованої літератури.....	28

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

У сучасному українському суспільстві відбуваються значні політичні й соціокультурні зміни, вирішуються глобальні проблеми внутрішньої та зовнішньої політики, Україна виходить на міжнародну арену як повноправний партнер світового співтовариства. Особливе місце в процесі цих перетворень належить молоді. Якою буде молодь сьогодні, які цінності становитимуть ядро її свідомості, якою буде її політична культура, таким буде майбутнє нашої країни.

Характерною рисою нашого часу є інтенсивний процес політизації людської життєдіяльності, що зумовлений глибокими і всебічними перетвореннями в усіх сферах суспільного життя. В умовах демократизації стало можливим залучення до політики широких мас населення, які тривалий час перебували поза політикою і були лише її об'єктом. Підвищення політичної активності людей є показником зрілості суспільства, а також важливим засобом подолання їх відчуженості від політики і влади. Однак в умовах, коли люди ще не мають достатнього рівня політичної і правової культури, політизація є не тільки обмеженою, але й небезпечною, набуваючи часто деструктивного характеру.

Саме тому надзвичайно важливе значення має вивчення політології, яка є наукою, що відображає політичне життя суспільства. З метою політосвіти молоді, з 1990 р. політологія почала впроваджуватись як навчальна дисципліна у ЗВО України. Озброюючи людину системою знань про політичні явища, а також методологією їх аналізу, політологія допомагає молоді правильно орієнтуватись у політичних подіях, самостійно їх осмислювати, а також виробляти відповідну позицію і способи практичного впливу на політику. Політологічні знання дають можливість адекватно усвідомити логіку політичного процесу, політичні інтереси різних соціальних суб'єктів, своєчасно виробляти і ефективно реалізовувати відповідні політичні рішення.

Одним із головних завдань вищої школи є розвиток пізнавальної активності студентів, виховання у них вимогливості до себе, бажання і потреби працювати творчо, постійно поповнювати і удосконалювати свої знання. Вміння самостійно засвоювати і творчо застосовувати знання на практиці є важливим показником загальної і професійної підготовки випускників вузів. Життя вимагає розвитку не лише змісту, а й методики організації самостійної пізнавальної діяльності людини, опанування нею нових пізнавальних технологій і засобів.

Від організації самостійної роботи багато в чому залежать результати навчання студентів та їх майбутня практична діяльність. За своєю суттю самостійна робота є активною розумовою діяльністю студента, пов'язаною з виконанням навчального завдання. Наявність завдання і цільової установки на його виконання вважають характерними ознаками самостійної роботи.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота – навчальна діяльність студента, спрямована на вивчення і оволодіння матеріалом навчального процесу без безпосередньої участі викладача.

Самостійна робота з виконання навчального навантаження охоплює три етапи.

1. Підготовка студента до виконання завдання: теоретичне, психологічне, організаційно-методичне матеріально-технічне забезпечення самостійної роботи.

Теоретична готовність студента виявляється в інтелектуальній підготовленості, тобто у здатності його застосувати свої знання для виконання завдання.

Практична готовність полягає у здатності самостійно планувати самостійну роботу, вміло використати конспект лекцій, підручники, посібники, розумові операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікацію та ін.).

Психологічна готовність студента передбачає усвідомлення наявності у нього мотивів до виконання конкретного завдання. Для того щоб поставлене перед студентом завдання стало мотивом його розумової, практичної діяльності, воно повинно бути ним сприйняте.

Сприйняття завдання починається з актуалізації, що спонукає студента до виконання поставленого завдання, а відповідно, до організації своєї самостійної роботи.

Успіх підготовчого етапу залежить і від організованого, методичного, матеріально-технічного забезпечення самостійної роботи студента (забезпеченість літературою, методичними рекомендаціями, наочними посібниками, інформаційно-комп'ютерною базою тощо).

2. Безпосереднє виконання навчального завдання - це найважливіший і найвідповідальніший етап самостійної роботи студента. Оскільки навчальне завдання найчастіше постає у навчально-пізнавальній формі, то в процесі його виконання беруть участь усі психічні процеси, які забезпечують пізнавальну активність: відчуття, сприйняття, уява, пам'ять, мислення, увага та ін. На ефективність виконання завдання впливають такі особистісні якості студента, як цілеспрямованість, наполегливість, відповідальність, тощо.

3. Аналіз виконаного завдання. Є завершальним етапом самостійної роботи. Під час аналізу студент оцінює (шляхом самоконтролю, іноді взаємоконтролю) якість і час виконання завдання, ефективність використаних у процесі самостійної роботи методів і засобів.

Самостійна робота сприяє формуванню у студентів інтелектуальних якостей, необхідних майбутньому спеціалістові. Вона виховує у студентів стійкі навички постійного поповнення своїх знань, самоосвіти, сприяє розвитку працелюбності, організованості й ініціативи, випробовує його сили, перевіряє волю, дисциплінованість тощо.

Під час самостійної роботи студенти мають змогу краще використати свої індивідуальні здібності. Вони вивчають, конспектують літературні джерела, за потреби повторно перечитують їх окремі розділи, абзаци, звертаються до відповідних довідників і словників. Все це сприяє глибокому осмисленню навчального матеріалу, виробляє в студентів цілеспрямованість у здобутті знань, самостійність мислення. Самостійна робота здійснює і виховний вплив на студентів, сприяючи формуванню і розвитку необхідних моральних якостей.

Для виконання самостійної роботи студентів подана тема та певний перелік її основних положень, які виносяться на самостійне опрацювання. Література, яка подана за темою, дає можливість для опрацювання не лише основних навчальних посібників, а й додаткових джерел, які опубліковані за останні два роки по даній темі. Залежно від бажання студента, опрацювання матеріалу може носити усну та письмову (написання конспекту) форму.

Для того, щоб переконатися в якісному засвоєнні навчального матеріалу, студентів для закріплення слід дати відповідь на питання, які подані після теми.

ТЕМАТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

Тема 1. Політика як суспільне явище, її структура і роль у політичному житті суспільства

Виникнення і розвиток політичної науки. Об'єкт і предмет політичного дослідження. Політологія – наука, об'єктом якої є політика та її взаємовідносини з особистістю та суспільством.

Категорії, методи і закономірності політології. Політологія як наука і навчальна дисципліна. Рівні політичного знання.

Структура і завдання курсу політології. Функції політології. Взаємозв'язок політології з іншими суспільними і гуманітарними науками. Зростання ролі та значення науки про політику на сучасному етапі світового суспільного розвитку, політичного і духовного оновлення незалежної України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Сформулюйте причини та умови формування наукових знань про політику.
2. Які етапи становлення політології?
3. Що виступає об'єктом і предметом політології?

4. Які види категорій і понять використовує політична наука?
5. Які методи дослідження можна віднести до специфічних методів політології?
6. Які рівні політологічних знань?
7. Які галузі знань входять до системи політичних наук?
8. Що є предметом дослідження політичної філософії, політичної соціології та політичної психології?
9. Які з функцій політології є актуальними для сучасного українського суспільства і чому?
10. Яка структура політології у ВНЗ України?

Тема 2. Виникнення і основні етапи розвитку світової політичної думки

Зародження політичної думки в країнах Стародавнього Сходу. Закони Хамурапі у Вавілоні, міф Заратустри в Персії, буддизм в Індії, даосизм в Китаї.

Політичні ідеї Стародавньої Греції. Солон, Демокріт, Сократ, Полібій, Аристотель про форми державного устрою. Політична думка у Стародавньому Римі. Закон XII таблиць. Політико-правові погляди Цицерона.

Політичні ідеї епохи Відродження. Н. Макіавеллі – засновник світської політичної науки. Політичні ідеї Реформації: М.Лютер, Т. Мюнцер,

Ж. Кальвін. Ранній утопічний соціалізм. Т. Мор, Т. Кампанелла.

Політичні концепції нового часу. Дж. Локк – засновник класичного лібералізму. Т. Гобс про походження і сутність держави.

Ш. Монтеск'є про форми держави і розподіл влад. Вчення Ж.Ж. Руссо про народовладдя, громадянське суспільство, «суспільний договір».

І. Кант про правову державу і етичні основи політики. Категоричний імператив І. Канта. Ф. Гегель про співвідношення громадянського суспільства, держави і права.

Ліберальна політична думка: Б. Констант, І. Бентам, А. де Токвіль. Теорія насильства А. Гумпловича. Еволюції суспільно-політичних утопій: А. Сен-Сімон, Ш. Фур'є, Р.Оуен. Виникнення і основні етапи політичної доктрини марксизму. Політичні ідеї в Російській імперії другої половини XIX століття: О. Герцен, В. Соловйов, Б. Чичерін, М. Бердяєв, І. Ільїн.

Формування політології як самостійної галузі знань в загальній теорії соціальних і гуманітарних наук, Дж. Мілль про свободу, порядок і соціальний прогрес. Е. Дюркгейм про значення солідаризму в розвитку суспільства. Вчення Макса Вебера про ідеальні типи влади та його теорія раціональної бюрократії. Теорія еліт Г. Моски, В. Парето, Р. Міхельса.

Політичні вчення XX століття. Американська політологічна школа. Біхевіористський напрям в дослідженні політики: Ч. Меріам, Г. Лассуелл, Дж. Кетлін. Системний аналіз влади: Т. Парсонс, Д. Істон,

Г. Алмонд, С. Верба. Теорія політичних конфліктів і зовнішньої політики Г. Моргентау.

Французька політологічна школа. Проблеми політичної влади в працях Р.Арона. Теорія демократії і партійно-політичної інфраструктури М. Дюверже.

Польська політологічна школа. Концептуальні дослідження політичного життя суспільства, головних напрямів демократизації політичної системи в працях А. Боднара і Є. Вятра.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Розкрийте зміст поняття «світова політична думка»?
2. Охарактеризуйте основні течії політичної думки в Стародавньому Китаї.
3. Сформулюйте основні політичні ідеї Платона та Арістотеля.
4. Який вклад мислителів Стародавнього Риму у скарбницю світової політичної думки?
5. Розкрийте зміст суспільно-політичних поглядів Фоми Аквінського.
6. Яким є вклад Ніколо Макіавеллі у становлення політичної науки?
7. Розкрийте зміст політичної доктрини Томаса Гоббса.
8. Охарактеризуйте політичні погляди фундатора лібералізму Джона Локка.
9. Проаналізуйте зміст політичної думки Франції напередодні революції 1789-1893 рр.
10. Які політичні проблеми досліджував Макс Вебер? Якими є його наукові здобутки?
11. Охарактеризуйте основні положення політологічного вчення І.Канта про правову державу.
12. Які основні положення суспільно-політичних утопій А. Сен-Сімона, Ш. Фур'є, Р.Оуена.
13. Розкажіть про вплив соціологічного напрямку «позитивізму» на розвиток світової політичної думки.
14. Розкрийте основні положення елітарних концепцій у політології.
15. В чому суть теорії циркуляції еліт В.Парето?
16. Розкрийте зміст концепції нового політичного класу Г.Моска?
17. Сформулюйте «залізний закон олігархії» Р.Міхельса. В чому його суть?
18. Які проблеми досліджує сучасна американська політологічна школа?
19. Назвіть нові основні напрями досліджень американської політології та охарактеризуйте основних представників.
20. Розкажіть про вклад американського політолога Девіда Істона в розвиток сучасної політичної науки.
21. В чому суть біхевіористського напрямку в дослідженні політики?
22. Охарактеризуйте основні напрями досліджень англійської політологічної школи.
23. В чому суть емпіричних досліджень німецької політологічної школи?
24. В чому суть діалектичної конфліктології Р.Дарендорфа?
25. Охарактеризуйте теоретичний доробок М.Дюверже «Політичні партії».

26. Розкрийте суть концептуальної парадигми феномену влада в науковій спадщині Є. Вятра.

Тема 3. Українська політична думка.

Українська політологія як складова частина світової політичної науки. Передумови формування вітчизняної політичної думки та основні етапи її розвитку. Вплив християнства на суспільно-політичне життя Київської Русі. Політичні ідеї княжої доби: «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона, «Руська правда», «Повість временних літ», «Повчання» Володимира Мономаха, «Слово о полку Ігоревім».

Галицько-Волинське князівство – прямий спадкоємець Київської держави. Політична діяльність Данила Галицького. Галицько-Волинський літопис.

Українська політична думка козацько-гетьманського періоду (друга половина XVII- кінець XVIII століття). Ідеї волі і демократії в житті козацтва. Політична програма Б. Хмельницького. Переяславська угода 1654 року. Послідовне нищення російським самодержавством державності українського народу. Політична діяльність Івана Мазепи. Політичні ідеї та принципи конституції Пилипа Орлика (1710).

Політичні погляди С. Яворського, Ф Прокоповича і Г.С. Сковороди.

Проблеми державно-політичного устрою в програмних документах Кирило-Мефодіївського товариства (братства). «Книга Буття Українського народу», «Статут слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія». Український месіанізм.

Т.Г. Шевченко про шляхи національного і соціального відродження України. Політичне значення творів «І мертвим і живим», «Кавказ», «Сон», «Заповіт», «Великий льох», «Розрита могила», «Стоїть в селі Суботові...»

М. Драгоманов – основоположник політичної науки в Україні. Конституційний проект М. Драгоманова «Вільна-Спілка-Вольний Союз». Погляди М. Драгоманова на соціальну революцію і розв'язання національного питання. «Пропаший час».

І. Франко про історичний характер політичної влади і держави. Критика «народної держави» К. Маркса і Ф. Енгельса. Проблеми майбутнього устрою суспільства. Ідея національної самостійності України. Праця «Поза межами можливого».

Л. Українка про співвідношення державної влади, прав і свобод особистості. Л. Українка про роль і призначення митця у суспільстві. Проблеми українсько-російських взаємин у драмі «Бояриня». Лесин ідеал самостійної України.

Розвиток політичних процесів в Російській імперії на поч. XX століття.

Національно-демократичний напрям української політичної думки. М. Грушевський про широку національно-територіальну

автономію для України, перетворення Росії у вільний союз вільних народів. «Хто такі українці і чого вони хочуть?» Еволюція поглядів М. Грушевського. Обґрунтування ним статусу України як незалежної держави «На порозі нової України: Гадки і мрії».

Соціал-демократичний напрям української політичної думки. В. Винниченко про причини поразки української національної революції 1917-1920 рр. і перспективи дальшої боротьби за незалежність України. Праці «Відродження нації», «Заповіт борцям за визволення».

Український консерватизм. Доктрина української монархічної державності В. Липинського. «Листи до братів-хліборобів». Типологія форм державного устрою. Теорія еліти В. Липинського. Обґрунтування монархічного устрою української держави в працях С. Томашівського і В. Кучабського.

Націоналістичний напрям української політичної думки. М. Міхновський «Самостійна Україна». Концепція інтегрального націоналізму Д. Донцова. Праця «Націоналізм».

Націонал-комуністичний напрям української політичної думки. Спроби поєднання української національної ідеї з соціалістичною перспективою. М. Хвильовий «Україна чи Малоросія». Політика українізації М. Скрипника і О. Шумського. Політичні концепції вчених українського зарубіжжя (Б.Крупницький, І. Лисяк-Рудницький, Я.Пеленський).

ОУН, її програми, еволюція стратегії і тактики. Полтава Петро «Концепція самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу».

Дисидентський рух 60-х 80-х рр. ХХ ст., його цілі, основні напрями і форми організаційної діяльності. І. Дзюба «Інтернаціоналізм чи русифікація?»

Обґрунтування новітньої української державності: «Декларація про державний суверенітет України», «Акт про державну самостійність України», Конституція України 1996 року. Формування і розвиток національної школи політології в сучасній Україні. Утвердження політології як навчальної вузівської дисципліни.

Розвиток фундаментальних досліджень (філософія і соціологія політики, конфліктологія, етнополітологія, партологія, практична політологія і ін.)

Зміст і напрями сучасних політологічних досліджень.

Розвиток політичних процесів в Російській імперії на поч. ХХ століття.

Національно-демократичний напрям української політичної думки. М. Грушевський про широку національно-територіальну автономію для України, перетворення Росії у вільний союз вільних народів. «Хто такі українці і чого вони хочуть?» Еволюція поглядів М. Грушевського. Обґрунтування ним статусу України як незалежної держави «На порозі нової України: Гадки і мрії».

Соціал-демократичний напрям української політичної думки. В. Винниченко про причини поразки української національної революції

1917-1920 рр. і перспективи дальшої боротьби за незалежність України. Праці «Відродження нації», «Заповіт борцям за визволення».

Український консерватизм. Доктрина української монархічної державності В. Липинського. «Листи до братів-хліборобів». Типологія форм державного устрою. Теорія еліти В. Липинського. Обґрунтування монархічного устрою української держави в працях С. Томашівського і В. Кучабського.

Націоналістичний напрям української політичної думки. М. Міхновський «Самостійна Україна». Концепція інтегрального націоналізму Д. Донцова. Праця «Націоналізм».

Націонал-комуністичний напрям української політичної думки. Спроби поєднання української національної ідеї з соціалістичною перспективою. М. Хвильовий «Україна чи Малоросія». Політика українізації М. Скрипника і О. Шумського. Політичні концепції вчених українського зарубіжжя (Б.Крупницький, І. Лисяк-Рудницький, Я.Пеленський).

ОУН, її програми, еволюція стратегії і тактики. Полтава Петро «Концепція самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу».

Дисидентський рух 60-х 80-х рр. XX ст., його цілі, основні напрями і форми організаційної діяльності. І. Дзюба «Інтернаціоналізм чи русифікація?»

Обґрунтування новітньої української державності: «Декларація про державний суверенітет України», «Акт про державну самостійність України», Конституція України 1996 року. Формування і розвиток національної школи політології в сучасній Україні. Утвердження політології як навчальної вузівської дисципліни.

Розвиток фундаментальних досліджень (філософія і соціологія політики, конфліктологія, етнополітологія, партологія, практична політологія і ін.)

Зміст і напрями сучасних політологічних досліджень.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Назвіть етапи розвитку політичної думки в Україні.
2. Сформулюйте передумови формування вітчизняної політичної думки.
3. Розкрийте зміст релігійно-політичних ідей митрополита Іларіона.
4. Які політичні проблеми досліджував Станіслав Оріховський?
5. Перелічіть політичні ідеї та принципи Конституції Пилипа Орлика.
6. Які політичні ідеї висловлював Григорій Сковорода?
7. Охарактеризуйте вклад Михайла Драгоманова у становлення політичної науки в Україні.
8. Чому Миколу Міхновського вважають одним із основоположників українського самостійництва?
9. Які політичні ідеали і традиції українського народу знайшли втілення в УНР та ЗУНР?

10. Концепція політичної самостійності України у науковій спадщині І.Франка.
11. Розкрийте зміст основних концепцій української політичної науки міжвоєнної доби.
12. Назвіть твори видатних державних та церковних діячів Київської Русі та дайте їм характеристику.
13. В чому суть концепцій «богоугодного» володаря і князівського одновладдя?
14. Охарактеризуйте політичну думку Ю. Дрогобича та С. Оріховського?
15. В чому суть основних правових документів козацько-гетьманської доби?
16. У роботах яких українських дослідників знайшов відображення просвітницький напрям у політиці?
17. Які суспільно-політичні ідеї відображав демократично-народницький напрям української політичної думки?
18. Розкрийте суть питання про природне право людини у роботах М.Козачинського?
19. Які політичні проблеми досліджував Г.Сковорода і в чому їх суть.
20. Чому Ф.Прокопович відстоював принцип російського монархізму, а не козацько-гетьманської автономії?
21. Яку схему класифікації напрямів політичної думки в Україні можете запропонувати Ви?
22. Які принципи відстоював М. Грушевський для політичного життя України?
23. Специфіка українського лібералізму та основні відмінності від класичного лібералізму в Європі.
24. Охарактеризуйте політичні погляди М. Драгоманова.
25. Розкрийте проблему співвідношення правової і соціалістичної держави у теоретичному спадку Б. Кістяківського.
26. Сформулюйте основні положення української консервативної думки.
27. У чому суть теорії еліти В. Липинського?
28. Назвіть основні положення державницької концепції С. Томашівського.
29. Концепція «позитивного мілітаризму» В. Кучабського та її основні положення.
30. Охарактеризуйте націоналістичний напрям в українській політологічній думці.
31. Чим відрізнявся націоналізм М.Міхновського від націоналізму Д. Донцова?
32. Окресліть основні положення націонал-комунізму.
33. Яка відмінність між демократично-народницькою і націонал-державницькою ідеологіями?

Змістовий модуль II. Інституціоналізовані форми політики. Політична система та політичні процеси

Тема № 4. Політика і влада як суспільні явища

Влада як явище суспільного життя. Сутність понять «влада» і «політична влада». Концептуальні принципи визначення політичної влади. Характерні ознаки влади. Джерела влади. Суб'єкт і об'єкт влади.

Типи політичної влади: тоталітарна, авторитарна, демократична. Влада як співвідношення панування і підкорення. Основні види і засоби здійснення влади. Ресурси влади. Співвідношення політичної і державної влади. Функції політичної влади. Легітимність влади.

Принципи розподілу влади. Система стримувань і противаг. Централізація і децентралізація влади. Проблеми формування і здійснення політичної влади в Україні.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Дайте визначення таких понять: «політична влада», «політичне панування», «політичний авторитет», «політична могутність».
2. Проаналізуйте основні концепції походження та сутності політичної влади?
3. Намалюйте схему (модель) владного процесу.
4. Хто може виступати суб'єктом політичної влади?
5. Що таке джерела, ресурси та засоби політичної влади?
6. Сформулюйте поняття «легітимність влади». Які типи легітимності політичної влади відомі вам?
7. Яку закономірність структури та функціонування державної влади сформулював Ш. Монтеск'є?
8. Розкрийте зміст аксіом політичної влади за О. І. Ільїним.
9. Назвіть критерії типології політичної влади.

Тема 5. Політична система суспільства. Політичні режими сучасності

Поняття, місце і роль політичної системи в життєдіяльності суспільства. Політична система як фактор стабілізації і розвитку політичного життя. Типологія політичних систем. Наукові підходи до визначення сутності політичної системи суспільства. Взаємодія політичної системи і середовища. «Вхід» і «вихід» з політичної системи.

Структура політичної системи. Інституційна, світоглядна, нормативна, культурна і комунікативна підсистеми політичної системи суспільства. Механізм функціонування політичної системи. Функції політичної системи.

Політичний режим як спосіб функціонування політичної системи. Типи політичних режимів: демократичні, авторитарні, тоталітарні і перехідні. Різновиди політичних режимів: комуністичний, фашистський, теократичний, монархічний.

Особливості політичного режиму сучасної України.

Подальший розвиток і вдосконалення політичних відносин в Україні.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Дайте визначення поняття «політичний режим».
2. Яку роль відіграє політичний режим у функціонуванні політичної влади та життєдіяльності суспільства?
3. Які основні критерії типології політичних режимів?
4. Назвіть основні та проміжні типи політичних режимів.
5. Які основні ознаки демократичного режиму?
6. Які особливості авторитарних політичних режимів?
7. Наведіть приклади основних різновидів авторитарних режимів.
8. У чому специфіка авторитарно-демократичних, анархо-демократичних та охлократичних режимів?
9. Які об'єктивні та суб'єктивні передумови тоталітаризму?
10. Назвіть основні ознаки тоталітарних режимів?
11. Дайте визначення поняття «політична система суспільства».
12. Яким є вклад у теорію політичних систем американських політологів?
13. Який із названих компонентів політичної системи суспільства є головним, системоутворюючим і чому:
 - а) політичні інститути;
 - б) політична свідомість;
 - в) політична влада?
14. Що таке політична організація суспільства?
15. Які функції в політичній системі виконують політична свідомість і політична культура?
16. Розкрийте зміст понять «вхід» і «вихід» із політичної системи суспільства.
17. Які функції політичної системи суспільства?
18. Як співвідносяться поняття «політична система суспільства» і «політичний режим»?
19. На основі яких критеріїв можлива типологія політичних систем?
20. Назвіть типологічні ознаки української політичної системи.

Тема № 6. Політичний процес

Політичний процес як сукупність результатів переплетіння різноманітних типів політичної поведінки соціальних спільностей, соціальних верств та громадян. Соціальною передумовою політичного процесу є процес соціальний. Політичний процес і політичне життя. Політичне життя суспільства можна розглядати як сукупність різновекторних і різнодинамічних у часовому вимірі політичних процесів.

Людина і політика. Людина – суб'єкт політичного процесу, людина як об'єкт політичного процесу. Політична діяльність як специфічна форма людської активності.

Види та процес прийняття політичних рішень, визначення методів прийняття рішень, властивостей політичних рішень та організації їх виконання. Зазначимо, що окреме місце серед методів займають методи примусу та переконання.

У сучасному світі політична діяльність є виявом двох форм демократії: представницької; тобто парламентської і безпосередньої. Представництво в політичній діяльності є більш професійним в державних органах законодавчої влади. Щодо України, то найвищим представницьким органом законодавчої влади є Верховна Рада, в якій політична діяльність здійснюється у формі розробки і прийняття вищих законодавчих актів. Другою важливою формою політичної діяльності є партійна.

Характер різних форм політичної діяльності, визначення відповідальності представників народу, мета партійно-політичної діяльності та форми партійної боротьби.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Дайте визначення: політичний процес?
2. Розкрийте механізми, що діють в суспільстві і регулюють помилки та вчинки людей в політичній сфері.
3. Розкрийте форми, способи, види, типи та основні принципи політичної діяльності.
4. Охарактеризуйте процес прийняття політичних рішень.
5. Дайте характеристику двох форм демократії: представницької; тобто парламентської і безпосередньої.

Тема № 7. Демократія в політичному житті суспільства

Поняття про виміри демократії. Демократія має багато вимірів, і різні покоління людей, політичні течії та різні школи по-різному тлумачать її.

Розвиток демократичних процесів в Україні зумовлений цілим рядом факторів, а їх динамізм залежатиме від легітимності різних форм власності, етнічного і соціального складу населення, співвідношення політичних партій та рухів, від форм правління, рівня політичної активності й політичної культури, розвитку національної ідеї та національної свідомості і ролі різних релігій.

Поняття «демократія» використовується не тільки для характеристики історичних типів державно-політичного устрою, але й для характеристики політичного процесу з відповідними методами і процедурами, що забезпечують участь в управлінні державою, всіма суспільними справами. Виходячи з цього розрізняють демократію пряму (безпосередню), плебісцитарну і представницьку.

Аналіз форм демократії, характеристика основних принципів демократії та розкриття основних західноєвропейських концепцій демократії.

Основні напрями демократизації українського суспільства та проблеми, які стоять перед Україною на цьому шляху.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Дайте визначення демократії.
2. Охарактеризуйте основні принципи демократії.
3. Охарактеризуйте види демократії.
4. Розкрийте відомі Вам західноєвропейські концепції демократії.
5. Визначте основні напрями демократизації України.
6. Виокремте проблеми, які заважають процесу демократизації в нашій державі.
7. Як, на Вашу думку, впливає рівень політичної свідомості громадян на демократичні перетворення в країні.

Тема 8. Політичні партії, громадські організації та рухи

Партія як політичний інститут. Виникнення і еволюція політичних партій. Концептуальні підходи до визначення політичних партій (М. Дюверже, Б. Констан, М. Вебер, Є. Вятр). Місце і роль партій в політичній системі. Основні ознаки партій: наявність організації, політичні орієнтації, ідеологія, прагнення до влади і ін. Структура, способи формування і функції партії.

Типологія політичних партій. Партійні системи і коаліції. Партійні традиції в Україні. Етапи формування та етапи багатопартійності в Україні. Конституція України 1996 року і Закон України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. про засади формування та діяльності політичних партій і громадських організацій в Україні.

Громадські організації як добровільні масові об'єднання громадян. Історія виникнення і характерні ознаки громадських організацій. Типологія і функції масових об'єднань громадян.

Громадянський рух як суб'єкт політичних відносин. Види суспільно-політичних рухів. Стадії розвитку руху. Відмінність громадських організацій і рухів від державних інститутів і політичних партій. Громадянські організації та рухи в Україні.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Які засади формування та діяльності об'єднань громадян, що визначені законодавством України?
2. Назвіть ознаки політичної партії за Дж. Лапаломбарою.
3. Які шляхи та способи формування політичних партій?
4. Назвіть політичні, організаційні та ідеологічні функції політичних партій.
5. На основі яких критеріїв можлива типологія партій? Які українські політичні партії слід віднести до лівих, центристських та правих?
6. Назвіть етапи становлення багатопартійності в Україні.
7. Що таке партійна система? Які чинники впливають на формування та функціонування партійних систем?

8. Якою є типологія партійних систем за Дж. Сарторі? Якого типу партійна система в Україні?

9. Що таке суспільно-політичний рух? У чому основні відмінності суспільних рухів від партій?

10. Які профспілкові, творчі, науково-технічні, культурологічні, екологічні, спортивні, дитячі, молодіжні та жіночі організації діють у сучасному українському суспільстві?

Тема 9. Політична свідомість, політична ідеологія та політична культура

Політична свідомість як форма відображення політичного буття. Політична свідомість як складова суспільної свідомості та політичної системи. Структура, рівні та функції політичної свідомості. Політичні традиції, цінності, ідеали, символіка і їх роль у формуванні і розвитку політичної свідомості. Типи політичної свідомості.

Політична ідеологія – ядро політичної свідомості. Теоретико-концептуальний, програмно-політичний і практичний рівні реалізації політичної ідеології. Співвідношення ідеології і політики, ідеології і політичної науки. Суть, структура і функції політичної психології. Психологія натовпу.

Поняття політичної культури, її концепції. Місце і роль політичної культури в загальній системі культури і в політичному житті суспільства. Структура і функції політичної культури. Типологія політичної культури. Сутність національної політичної культури. Характерні риси політичної культури незалежної України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Дайте визначення поняття «політична культура».
2. Якою є структура та функції політичної культури?
3. Яку роль у функціонуванні політичної культури виконують політичні цінності, ідеали, традиції, міфи, стереотипи, символи?
4. Які типи політичної культури ви знаєте?
5. У чому специфіка патріархальної, підданської та активістської політичної культури?
6. Розкрийте зміст поняття «громадянська культура».
7. Які фактори впливають на формування національної політичної культури?
8. Назвіть основні риси політичної культури українського народу.
9. Які процеси відбуваються у політико-культурній сфері сучасної України?
10. Чим характерна молодіжна політична субкультура?

Тема 10. Людина і політика. Політичні еліти і лідерство

Людина в системі суб'єктів політики. Структура, особливості становлення особи як суб'єкта політичного процесу: сім'я, школа, група однолітків, трудовий колектив, формальні і неформальні

організації. Політична позиція особи. Прояви політичної пасивності і аполітичності. Політична поведінка, її принципи і типи. Конформізм.

Політична соціалізація особи, її завдання, фази та функції. А. Боднар про типи політичних людей: рядовий член суспільства, рядовий член громадської організації, член політичної організації, громадський діяч, професійний політик, політичний лідер.

Поняття і сутність політичного елітаризму. Класичні теорії еліти (В. Парето, Г. Моска, Р. Міхельс). Концепція «національної аристократії» В. Липинського. Сучасні концепції еліт. Правляча еліта та її склад: політична еліта, бюрократична, ідеологічна та комунікаційна еліти. Типологія політичної еліти. Шляхи формування політичних еліт.

Природа і соціальна суть політичного лідерства. Характерні риси і функції політичного лідера. Генеза класичних поглядів на політичне лідерство (Н. Макіавеллі, З. Фрейд, Р. Такер, М. Вебер). Якості політичного лідера. Типологія політичних лідерів. Проблеми формування політичних еліт і лідерів в сучасній Україні.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Дайте визначення понять «еліта», «національна еліта», «політична еліта», «правляча еліта», «контреліта», «елітизм».
2. Яка структура, характерні риси та функції правлячої еліти?
3. Розкрийте зміст класичних та новітніх концепцій політичної еліти.
4. Чи можна поєднати у політичному житті засади елітизму та принципи демократії?
5. Назвіть відомі вам типи політичних еліт. Які відмінності між відкритою та закритою елітами?
6. Якою є історична доля українських політичних еліт?
7. З якими проблемами зустрілося українське суспільство при формуванні сучасної національної політичної еліти?
8. Якою є природа та соціальна сутність політичного лідерства?
9. Якими основними якостями повинен володіти загальнонаціональний лідер?
10. Дайте характеристику лідерів провідних політичних партій України.
11. Які політичні права людини та громадянина визначені Конституцією України?
12. Назвіть типи політичної позиції за ставленням особи до суспільного прогресу.
13. Які причини політичної пасивності та аполітичності громадян?
14. З допомогою якого поняття описується взаємодія суб'єкта з політичною реальністю?
15. Що таке конформізм? У чому сутність внутрішньої та зовнішньої конформності?
16. Дайте визначення поняття «політична соціалізація».
17. Назвіть основні суб'єкти політичної соціалізації.
18. Які вікові етапи політичної соціалізації особи?

19. Назвіть можливі види політичної поведінки етноспільнот.

Тема 11. Суспільно-політичні доктрини сучасності

Поняття суспільно-політичної доктрини та її функції. Класифікація сучасних політичних концепцій і теорій. Консерватизм і лібералізм як основні ідеологічні і політичні доктрини сучасності, їх суть і основний зміст. Неоконсерватизм і неолібералізм. Комунізм, його базові цінності, ідейні джерела і різновиди. Комунізм у XX столітті, його теорія і практика. Ліворадикальні політичні доктрини сучасності.

Соціально-політичні і економічні цінності і принципи соціал-демократії.

Сучасні релігійні доктрини суспільного розвитку. Анархізм як заперечення державного управління суспільством. Фашизм і неофашизм. Націонал-соціалізм.

Поширення світових політико-ідеологічних доктрин в Україні. Конституція України 1996 року про ідеологічну багатоманітність.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Розкрийте зміст поняття «політико-ідеологічна доктрина».
2. У чому сутність інституціоналізації політичної ідеології?
3. Назвіть основні критерії типології політико-ідеологічних доктрин та суспільно-політичних рухів.
4. Сформулюйте основні принципи лібералізму. Хто дав їм теоретичне обґрунтування?
5. Які громадські організації та політичні партії ліберального характеру діють в Україні?
6. Сформулюйте основні ідеї та цінності консерватизму.
7. Розкрийте суть неоконсерватизму. В яких країнах неоконсерватори при владі?
8. Назвіть основні ознаки фашизму. Чому фашистські організації відносять до крайніх правих політичних сил?
9. Розкрийте зміст основних цінностей соціал-демократії.
10. Які критерії поділу політичних рухів на ліві, праві та центристські?

Тема 12. Світовий політичний процес. Зовнішня політика України

Міжнародні відносини і політика. Поняття і зміст світового політичного процесу. Розгортання політичного процесу на державному, регіональному і світовому рівнях. Характеристика світового політичного процесу через призму його різноманітних сфер і структури.

Єдність, суперечливість і різноманітність сучасного світу. Поняття глобальних проблем людства, критерії їх виділення і основні групи. Глобальні проблеми сучасності, пов'язані з міжнародними відносинами, взаєминами людини і суспільства, людини і природи.

Пошук шляхів вирішення глобальних проблем сучасності. Політична філософія виживання людства.

Міжнародні відносини і політика. Зовнішня політика держав, її парадигми. Співвідношення зовнішньої і внутрішньої політики. Національний інтерес – спрямування зовнішньої політики. Дипломатія як основна форма здійснення політики.

Україна в системі міжнародних політичних відносин, її місце і роль в сучасному геополітичному просторі. Національний інтерес і національна безпека України. Зростання ролі України в політичному вирішенні глобальних проблем сучасності.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Розкрийте зміст поняття «політичний процес».
2. Які форми та типи політичних процесів вам відомі?
3. У чому відмінність між поняттями «політична зміна» та «політичний розвиток»?
4. Проаналізуйте особливості інноваційних та адаптаційних реформ.
5. Які суспільні процеси відносять до політичних революцій?
6. Розкрийте зміст поняття «модернізація».
7. Які історичні типи та моделі модернізації вам відомі?
8. Проаналізуйте суб'єктивні чинники ефективності політичної модернізації.
9. Хто і яким чином гальмував процес модернізації українського суспільства у XX ст.?
10. Які проблеми політичної модернізації суверенної України?

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Абсентизм (від лат. Absentia – відсутність) – ухил виборців від участі у виборах.

Авторитаризм (від лат. auctor – засновник, творець і auctoritas – думка, право) – політичний режим, зміст правління якого полягає у концентрації влади в руках одного або декількох лідерів, що не приділяють уваги досягненню суспільної згоди відносно легітимності їх влади.

Акламація (від лат. acclamatio) – прийняття рішення зборів шляхом викриків та інших зовнішніх виразів волі.

Актор – суб'єкт політики.

Анархізм – теорія і політична течія, орієнтована на досягнення бездержавної організації суспільства.

Антиутопія – твір песимістичного напрямку, що зображує негативні сторони втілення якої-небудь утопії.

Аристократія (від грець, aristocrasy – кращий, знатніший) – влада кращих. Платон і Аристотель під аристократією розуміли правління освічених, професійно підготовлених людей, що володіють мистецтвом політики (управління). У сучасній мові під аристократією розуміється представництво вищих верств населення, що унаслідувало своє майно, знатність за походженням.

Артикуляція інтересів (від лат. aggregare – приєднувати) – погодження приватних вимог, їх об'єднання, встановлення між ними певної ієрархії.

Біхевіоралізм (від лат. behavior – поведінка) – поведінковий підхід у політології, що розглядає політичні явища через поведінку конкретних індивідів. Деякі західні політологи вважають за доцільне використовувати цей термін, в той час як у психології і філософії використовується термін «біхевіоризм».

Бюрократія – система управління, що здійснюється особливою верствою людей, які покликані забезпечити ефективне функціонування державних та інших соціальних інститутів, мають специфічні обов'язки і працюють у відповідності з ієрархією повноважень.

Вектори – спосіб формування органів державної влади і наділення повноваженнями посадової особи через волевиявлення громадян.

Вербальний (від лат. verbalis – усний) – словесний.

Верифікація – одне з основних понять позитивізму, вимога перевірки правдивості і неправдивості теоретичних положень практичним шляхом.

Вето (від лат. veto – забороняю) – 1) заборона, що накладається одним органом влади на рішення іншого, наприклад, право президента не підписувати закон, повертати його парламенту на повторний розгляд; 2) відмова однієї країни схвалити дії, запропоновані іншою країною або міжнародною організацією.

Виборча кампанія – дії безпосередніх учасників виборів: висування кандидатів, розробка перевиборних програм, агітація та інші роботи з виборцями. .

Виборча процедура – заходи держави з організації і проведенню виборів.

Виборча система – це сукупність суспільних відносин предметом яких є формування органів державної влади і наділення повноваженнями посадової особи особливим способом – шляхом виборів. При широкому тлумаченні поняття виборчої системи включає у себе громадські процеси і правила, пов'язані з виборами. У вузькому розумінні виборча система – спосіб обліку голосів виборців і розподілення місць в органах державної влади між кандидатами (групами кандидатів).

Виборчий поріг – найменша кількість голосів виборців, необхідна для вибрання одного депутата при пропорційній системі голосування.

Візуальний (від лат. visuaalis – зоровий) – безпосередньо спостережуваний неозброєним оком.

Гетерогенність (від грець. heteros – інший) – різновид.

Глобалізація - поширення економічних, політичних і культурних процесів за межі держав і формування на цій основі, нової цілісності світового простору.

Голосування преференційоване (від лат. praefferere – надавати перевагу) – різновид рейтингового голосування, коли виборець встановлює черговість кандидатів всередині партійного списку.

Голосування стратегічне – голосування, виборця не за кандидата, якому надається перевага (партію), а за найбільш прийняттого з тих, хто має шанси на успіх.

Гомогенність (від грець. homos – рівний, однаковий) – однорідність, єдність.

Графіті – плакати і написи на стінах.

Громадянське суспільство – сфера соціального життя, в якій люди взаємодіють самостійно і автономно у відношенні до держави.

Демократія – політичний режим, при якому народ має можливість реалізувати свою волю безпосередньо або через своїх представників, а влада несе відповідальність перед громадянами за свої дії у суспільній сфері.

Демократія представницька – опосередкована участь громадян у прийнятті рішень, вибір ними своїх представників в органи влади.

Демократія пряма – безпосередня участь громадян в обговоренні і прийнятті рішень.

Демократія участі – модель демократії, що передбачає безпосередню участь громадян у підготовці, здійсненні і прийнятті рішень у відповідності з принципом рівності.

Держава – організація політичної влади, яка поширюється на всю територію країни і її населення, володіє для цього спеціальним

апаратом управління, видає обов'язкові для усіх накази і володіє самостійністю при вирішенні внутрішніх і зовнішніх проблем.

Детермінізм – теорія, яка розглядає всі явища – матеріального і духовного світу як взаємообумовлені: одне явище (причина) відтворює інше явище (наслідок).

Джерімандерінг (джерімандеризм) – специфічна нарізка виборчих округів, що переслідує політичні завдання. Ця технологія отримала назву від імені американця Елбріджа Джері. Вибраний у 1812 р. губернатором штату Массачусетс, він здійснив таку нарізку округів для виборів у законодавчі збори штату, яка дозволила демократам отримати перемогу. Один з округів мав витягнуту і зігнуту форму і обрисами нагадував саламандру. Округ отримав назву Gerry's Mander (джері-мандра). Слово широко використовується в американському політичному лексиконі.

Диктатура – нічим необмежена влада, що спирається на насильство.

Електорат (від лат. elector – виборець) 1) сукупність виборців, що голосують на виборах; 2) виборчий округ.

Еліта (від фр. elite – кращий, відбірний) – вищий, відносно закритий прошарок суспільства, який контролює його і основні економічні, політичні і культурні ресурси.

Елітологія – наукова дисципліна, що вивчає еліти.

Етатизм (від фр. etat – держава) – ствердження верховної ролі держави у організації життя суспільства.

Етнос – спільнота людей, що історично склалася на певній території, які володіють особливими рисами культури, мови, особливостями психічного складу; і усвідомленням своєї єдності і відмінності від інших груп.

Етологія – наука про біологічні основи поведінки тварин.

Закон Дюверже – закономірність, виведена французьким політологом М.Дюверже у 1957 р., про вплив способу голосування (виборчої системи) на конфігурацію партійної системи. Дослідник врахував психологічну мотивацію виборців, їх бажання або небажання підтримувати кандидатів від дрібних партій.

Ідентифікація – ототожнення; кого-небудь, (чого-небудь) з ким-небудь (з чим-небудь).

Ідентичність – усвідомлення індивідами, що належать до однієї спільноти, своєї групової єдності і відмінності від інших.

Ідеологія – це система поглядів, теорій, доктрин, що виражають інтереси і владні прагнення окремих соціальних груп.

Імідж – сконструйований образ лідера, партії, руху, який може володіти будь-якими характеристиками, затребуваними послідовниками.

Імпічмент – процедура дострокового звільнення голови держави від посади і притягнення його до судової відповідальності.

Інавгурація – урочиста процедура вступу на посаду глави держави.

Інститут – соціальний, політичний (від лат. institutum – установа) – певна форма організації, що опирається на правила і упорядковані моделі поведінки і виконуюча певні функції у суспільстві.

Інституціоналізація – процес, а також результат процесу, в якому політичне (соціальне) явище стає упорядкованим, стандартизується за допомогою норм.

Конвенціональна участь – поведінка, яка використовує законні або ті, що відповідають загальноприйнятим нормам форми вираження інтересів і вплив на владу.

Консенсус – у політології згода між громадянами, їх готовність до взаємних компромісів і повага прав іншої сторони, це діяльність, направлена на досягнення громадянами згоди виключно мирними і ненасильницькими засобами.

Консенсус процедурний – готовність політичних суб'єктів дотримуватися правил боротьби, установлених конституцією і готовність використати демократичні процедури при вирішенні конфліктів.

Конституція – система традицій і законів, що установлює принципи організації і діяльності органів влади і управління, суду, свободи і обов'язків громадян. Більшість конституцій записані, інші записані частково, а інші є неписаними, наприклад, у Великобританії.

Конфедерація – союз юридичне і політичне незалежних державних утворень для здійснення конкретних сумісних завдань.

Конфесія – віросповідання.

Конфлікт – форма розвитку; протиріч, що виражається у безпосередньому протиставленні сторін.

Кооптація – поповнення новими членами складу якого-небудь виборного органу власним рішенням без проведення нових виборів.

Культура патріархальна – тип політичної культури, який характеризується відсутністю у населення інтересу до політики, сліпим підпорядкуванням владі, злиттям політичних орієнтацій з релігійними і соціальними.

Культура підданницька – тип політичної культури, який характеризується активною участю громадян у політиці незалежно від позитивного чи негативного відношення до політичної системи.

Культура політична – сукупність орієнтацій і моделей поведінки, що історично склалася у відношенні політичної системи, а також типових моделей функціонування інститутів, які складають цю систему.

Культура фрагментарна політична – тип політичної культури, який характеризується наявністю у населення різноманітних політичних орієнтацій, відсутністю процедур налагодження конфліктів і довір'я між окремими верствами суспільства.

Легальність (від лат. legalis – законний) – відповідність влади діючим законам.

Легітимація (від лат. *legitimus* - законний) – це спосіб або процес, методом якого влада отримує виправдання.

Легітимність (від лат. *legitimus* – законний) – стан влади, коли вона визнається більшістю народу законною і справедливою.

Лібідо – сексуальна енергія, яка, згідно теорії З.Фрейда, лежить в основі розвитку особистості.

Лоббі – система контор і безпосередні агенти груп інтересів, які здійснюють тиск на державну і виконавчу владу з метою прийняття вигідних для цих груп рішень.

Лоббізм – тиск зі сторони певних груп інтересів на державну і виконавчу владу з метою прийняття вигідних для груп рішень.

Мажоритарний (від лат. *maior* – великий) – такий, що базується на більшості.

Мандат – доручення, повноваження (наприклад, депутатське), а також підтверджуючий їх документ.

Маніпулювання – 1) прихована дія, мета якої примусити когось до вчинків (бездіяння) всупереч його власним інтересам; 2) дії, мета яких не співпадає з офіційно проголошеною.

Маргіналізація – викликаний якими-небудь обставинами розрив індивіда із своєю соціальною групою без наступного входження в іншу.

Маргінальність – викликаний якимись обставинами розрив індивіда із своєю соціальною групою без наступного входження в іншу.

Меритократія (від лат. *meritus* – достойний і від грець. *kratos* – влада) – влада найбільш обдарованих, здатних, компетентних.

Методологія – 1) фундаментальні дослідницькі підходи в науці; 2) система загальних принципів, підходів і методів, які складають основу для даної науки; 3) наука про метод.

Мобілізація політична – активні дії населення, направлені на досягнення яких-небудь завдань, як наслідок впливу з сторони лідерів, політичних еліт або організацій.

Монархія (від грець. *monarchia* – єдиновладдя) – форма правління, при якій верховна державна влада здійснюється одноосібно і переходить, як правило, за спадковістю.

Неконвенціональна поведінка – незаконна, або така, що протирічить загальноприйнятим політичним нормам.

Опозиція – у політології – 1) меншість, чиї погляди і завдання відрізняються від поглядів і завдань більшості учасників політичного процесу; 2) організована група активних політичних суб'єктів, яка критикує офіційний урядовий курс і пропонує альтернативні проекти.

Остракізм – «суд черепків». Форма голосування у народних зборах стародавніх Афін. Ім'я неугодного політика писалося на черепках (остроконах). Якщо він отримував більше ніж половину голосів, то присуджувався до вигнання з міста на десять років з ліквідацією громадських прав і майна.

Парадигма – модель, прийнята у якості зразка для вирішення дослідницьких завдань; сталий зразок бачення явищ у певному світлі.

Партійна система – сукупність зв'язків і відношень між партіями, які претендують на володіння владою в країні.

Патерналізм – установка на батьківську опіку, турботу старшого над молодшим.

Патримональний (від лат. patrimonial) – спадковий, родовий.

Паціфізм – антивоєнний рух, відомий з XIX ст., представники, якого засуджують будь-які форми війни.

Поліархія – множинність, розосередження влади. Поняття у політичний лексикон було введено Р.Далем. Поліархія, в його розумінні – це реально існуючі режими, які в значній мірі відповідають демократичному ідеалу.

Поліс – невелике місто-держава і проживаюче навколо нього населення у Античній Греції.

Політизація – посилення впливу політики на інші сфери життя; надання політичного звучання певним значущим питанням суспільного життя; підвищення ролі держави у житті суспільства.

Політична партія – це організована група громадян, що виражає інтереси тих чи інших соціальних верств і яка прагне до реалізації своїх завдань шляхом боротьби за державну владу і її використання.

Політична система – це цілісна сукупність державних і недержавних суспільних інститутів, правових і політичних норм, взаємовідносин політичних суб'єктів, методом яких здійснюється влада і управління у суспільстві.

Політична участь – різноманітні форми непрофесійної політичної діяльності, яка характеризує ступінь реального впливу громадян на інститути влади і процеси прийняття рішень.

Політичний лідер (від англ. leader – ведучий) – будь-який учасник політичного процесу, який активно впливає на нього, стимулюючи соціальну групу або суспільство у цілому на досягнення певних завдань.

Політичний міф – символічне, що опирається на вірування вираження основних цінностей суспільства.

Політичний плюралізм (від лат. pluralis – множинний) – множинність поглядів і точок зору, можливість соціальних груп створювати організації для вираження інтересів.

Політичний режим (від лат. regimen – управління) – спосіб функціонування політичної системи, характерні методи здійснення влади.

Політичний символ – умовний зразок важливіших політичних ідеалів, важливіший засіб їх пропаганди і ствердження.

Правляча політична еліта – певна група суспільства, яка концентрує у своїх руках державну владу, і відповідає за вироблення стратегії розвитку всієї системи.

Праймеріз – первинні вибори у штатах США, методом яких, визначаються кандидати від Демократичної і Республіканської партій у відношенні виборів всіх органів влади.

Пропаганда (від лат. propaganda – поширення) – діяльність з поширення і закріплення певних ідей і цінностей в індивідуальній і суспільній свідомості.

Псефологія – наука про вибори, що досліджує специфіку різних виборчих систем, законодавств про вибори, електоральна поведінка, проведення виборчих кампаній кандидатами.

Психоаналіз – в політології науковий підхід, який досліджує політичну поведінку людини як ірраціональне, що визначається біологічними і несвідомими факторами.

Рекрутування політичне – процес відбору і просування людей до активного політичного життя, в тому числі на керівні посади у політичних інститутах.

Республіка (від лат. respublica – суспільна справа) – форма правління, при якій верховна державна влада здійснюється виборними органами, що вибираються населенням на певний термін.

Сакральний (від лат. sacri – священний) – такий, що відноситься до віри, ритуальний, обрядовий.

Сегрегація (від лат. segregatio – відділення) – вид расової або етнічної дискримінації, що проявляється у просторовому відділенні одних груп від інших, наприклад, політика відділення «кольорового» населення від «білого»: заборона жити в одних районах, навчатися в одних школах разом з «білими».

Секуляризація (від лат. saecularis – світський) – у Середньовіччі цим терміном позначалося обернення церковних і монастирських земель у державну власність, у теперішній час – процес звільнення різних сфер суспільства і культури від впливу релігійних інститутів і символів.

Секулярність (від лат. saecularis – світський) – у політології характеристика суспільної і індивідуальної свідомості, вільної від догматичного впливу релігії, яка відрізняється раціональністю, схильністю до експериментів і компромісів.

Соціал-дарвинізм – напрямок суспільствознавства, що зводить закономірності розвитку суспільства до закономірностей біологічної еволюції, зокрема, розглядаючи й природній відбір як визначальний фактор суспільного життя.

Соціалізація політична (від лат. socialis – суспільний) – процес засвоєння людиною політичних норм і традицій, що сприяють формуванню у неї якостей, необхідних для адаптації до даної політичної системи і виконання певних політичних функцій і ролей.

Соціальна держава – держава, яка прагне до забезпечення кожному громадянину достойних умов існування, прав на соціальний захист, на участь в управлінні виробництвом.

Статус – загальне становище особистості або соціальної групи у суспільстві, пов'язане з певною сукупністю прав і обов'язків.

Сублімація – в теорії З.Фрейда – процес переводу несвідомих інстинктів у соціально-прийнятну активність.

Суспільно-політичний рух – добровільні самостійні організації громадян, створювані для досягнення конкретних завдань шляхом здійснення впливу на уряд.

Телеологічний підхід – цільове пояснення поведінки людини і усіх соціальних явищ.

Теократія – влада духовенства або управління суспільством світськими лідерами, залежними від релігійних лідерів.

Тиранія – нічим не обмежена влада, що відрізняється особливою жорстокістю і свавіллям.

Толерантність – терпимість до іншої думки, способу життя, визнання за іншими права бути іншими.

Тоталітаризм (від лат. *totalis* – весь, цілий, повний) – політичний режим, що характеризується повним контролем держави на чолі з правлячою партією над усіма суспільними сферами і приватним життям індивіда.

Унітарна держава (від лат. *unitas* – єдність) – форма територіального устрою держави, що є єдиною, політично однорідною організацією.

Федерація (від лат. *federatio* – союз, об'єднання) – форма територіального устрою, що є складною союзною державою і складається з державних утворень (штатів, кантонів, республік, земель тощо), які володіють політичною самостійністю у межах розподілу повноважень між загальнофедеральним центром і її суб'єктами.

Форма державного устрою – поняття, що характеризує територіальний поділ держави і співвідношення повноважень, центральних і регіональних (місцевих) органів влади.

Форма правління держави – структура вищих органів державної влади, порядок їх утворення і розподілення компетенції між ними.

Фрустрація – психологічна напруга, викликана невдачею в задоволенні якихось потреб.

Харизма (від грець. *charisme* – божа благодать, дар) – виключні властивості, якими наділяється лідер в очах своїх прибічників.

Ценз (від лат. *census, censeo* – роблю опис) – умова, що обмежує участь особи у здійсненні тих або інших прав.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Курс політології в схемах і таблицях: навчальний посібник. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2020. 58 с.
2. Шляхтун П. Політологія: історія та теорія. Вид-во: Центр учбової літератури, 2021. 472 с.

3. Тетарчук І.В. Політологія. Навчальний посібник. Вид-во: Центр учбової літератури, 2020. 160 с.
4. Варнавська І.В., Черемісін О.В. Політологія. Вид-во: Гельветика, 2021. 210 с.
5. Кириченко В.М. Політичні системи світу, Кредитно-модульний курс. Київ: Вид-во: ЦУЛ, 2023. 218 с.
6. Требін М.П., Герасіна Л.М., Поліщук І.О., Сахань О.М. Політологія. Київ: Вид-во: Право, 2018. 462 с.
7. Шанько В.І. Політологія: Навчальний посібник / В.І. Шанько, Н.В. Чорна, Т.Г. Авксентьєва, Л.А. Тихонова. Видання 2-е, перероблене та доповнене. Київ: Видавництво «Фірма «ІНКОС», Центр учбової літератури, 2017. 288с.
8. Юрій М.Ф. Політологія: навч. посіб. Київ: Знання, 2015. 356 с.
9. Політологія: Підручник / за ред. М.М. Вегеша. 3-тє вид., перероблене і доповнене. Київ: Знання, 2008. 384 с. + ком пакт-диск. – (Вища освіта ХХІ століття).

Допоміжна

- а) монографії, підручники, посібники
10. Бандурка С. М., Гречко В. А. Влада в Україні на зламі другого і третього тисячоліть. Монографія. Харків, 2000.398 с.
11. Білоус А. Політичні об'єднання України. Київ: Генеза, 1993. 198 с.
12. Білоус А. Політико-правові системи: Світ, Україна. Київ, Генеза, 1997. 238 с..
13. Гелей С., Рутар С. Політологія: навч. посіб. Вид. третє, переробл. і доповн. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2004. 645с.
14. Горлач М. І., Кремінь В.Г. Політологія: наука про політику : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр уч. літ., 2009. 840 с.
15. Кирилюк Ф. Історія зарубіжних політичних вчень нової доби : навч. посібник. Київ : Центр уч. літ., 2008. 414 с.
16. Кухта Б.А. З історії української політичної думки: [Текст лекцій: Навч. посібник]. К.: Генеза, 1994. 223 с.
17. Політологія: навч. посіб. / [за ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка] Київ : Генеза, 2001. 443 с.
18. Політологія : терміни, поняття, персоналії, схеми, таблиці : навч. словник-довідник для студ. / ; наук. ред. В. М. Піча. К. : Каравела ; Львів : Новий Світ-2000, 2001. 320 с. 0
19. Політологія : кінець ХІХ–перша половина ХХ ст. : хрестоматія / за ред. О. І. Семківа. Львів : Світ, 1996. 800 с.
20. Політологія посткомунізму : політичний аналіз посткомуністичних суспільств. Київ : Політична думка, 1995. 234 с.
21. Потульницький В. А. Історія української політології : (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці). Київ : Либідь, 1992. 232 с.

22. Політичні партії України / [за ред. В. М. Якушика]. Київ: Генеза, 1996. 446 с.

23. Сіренко В.Ф. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення / В.Ф. Сіренко, В.І. Тимошенко, Т.І. Ковальчук. Київ : Знання, 1997. 288 с.

24. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9 т. Т.1,2 (X–XV ст.) / [наук. ред. Т. Гунчак]. Київ: Дніпро, 2001. 338 с.

б) наукові статті, періодика

25. Бундак О. Історичний екскурс та ретроспектива становлення концепту «свобода слова». *Молодь за права людини: юридичний захист прав людини*: збірник тез доповідей I Міжвузівської науково-практичної онлайн конференції (м. Луцьк, 09 грудня 2021 р.) / упоряд.: С.С. Пікалюк, Ю.О.Туз, О.А. Бундак. Луцьк: Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», 2021. Вип. 1. С. 30-33.

26. Бундак О., Лінард Д. Права жінки в Німеччині: історична рестроспектива. *Молодь за права людини: юридичний захист прав людини*: збірник тез доповідей I Міжвузівської науково-практичної онлайн конференції (м. Луцьк, 09 грудня 2021 р.) / упоряд.: С.С. Пікалюк, Ю.О.Туз, О.А. Бундак. Луцьк: Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», 2021. Вип. 1. С. 88-90.

27. Бундак О., Сівчук М. Політична культура українців: деякі зауваги. *Молодь за права людини: юридичний захист прав людини*: збірник тез доповідей I Міжвузівської науково-практичної онлайн конференції (м. Луцьк, 09 грудня 2021 р.) / упоряд.: С.С. Пікалюк, Ю.О.Туз, О.А. Бундак. Луцьк: Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», 2021. Вип. 1. С. 104-108.

28. Бундак О. Інтеграція селянства прикордонних територій у громадські організації (спілки, об'єднання) *Український селянин : Праці Науково-дослідного інституту селянства* : Зб. наук. пр. / Інститут історії України НАН України ; Науково-дослідний інститут селянства; Відп. ред. С. В. Кульчицький. Черкаси, 2018. С. 14–18.

29. Бундак О. Історіографія взаємовідносин Всеросійського Селянського Союзу і політичних партій: постаті і особистості. *Українське державотворення: проблеми і сучасність: зб. наукових праць*. Випуск X. / Ред. кол.: Г.В.Бондаренко, О.Й. Демянюк [та ін.]. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2015. С. 134–139.

30. Бундак О. Маніпулятивні інтернет-технології суспільною свідомістю. VI науково-практична конференція «Методологічні та методичні проблеми викладання соціально-економічних дисциплін у сучасному освітньому процесі». (Луцький педагогічний коледж, 24 листопада 2016 року). С. 18–32.

31. Бундак О.А. Маніпулювання та політика: історичний аспект взаємодії *Проблеми й перспективи розвитку інформаційної, бібліотечної та архівної справи*: 4 Міжвузівський наук.-практ. семінару (Луцьк, 21 грудня. 2016 р.) Вип. 4 / упоряд. Т.Й. Жалко, Н.Г.

Конон, Н. І. Ляшук. Луцьк: ЛІРоЛ Ун-ту «Україна»; КП ІАЦ «Волинський енергософт», 2016. С. 5 – 16.

32. Бундак О. Історична ретроспектива становлення захисту прав людини в Україні. *Матеріали круглого столу «Сучасний стан розвитку юридичної галузі України»* (м.Луцьк, Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», 7 грудня 2016 року). Вип. 2. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2016. С.5– 11.

33. Бундак О.А. Економічна політика гетьманського уряду та її реалізація. *Науковий вісник Волинський національний університет імені Лесі Українки: Історичні науки*. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2010. № 22. С. 71 – 76.

34. Бундак О.А. Історико– політологічні студії В'ячеслава Липинського. *Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики ХХІ століття* / Одинадцяті читання пам'яті В. Липинського. Матеріали доповідей учасників VI Міжнародної науково–практичної конференції (17 квітня 2008 р.) / ред.. кол.: О.П.Самойленко та ін. Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2008. С. 24 – 27.

35. Бундак О. Вплив загальнодержавних процесів у Російській імперії на політизацію українського селянства наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. *Науковий вісник Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки: Історичні науки*. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2013. № 12 (261). С.15 – 20.

36. Алекс Фрітлуї СтовеллРозі Гор. Політика для початківців. Вид-во: Книголав, 2019.

37. Гомонай Н. О. Вплив процесів глобалізації на формування геополітичної стратегії України. *Науковий вісник ВНУ імені Лесі Українки. Історичні науки*. 2018. № 10. С. 30 – 38.

38. Кармазіна М. Політична наука: предмет, структура, методологія. *Політичний менеджмент*. 2018. № 1. С. 19 – 33.

39. Козенко Р.В. Політична модернізація як чинник легітимації політичної влади. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2017. № 1. С. 90–93.

40. Миклашук І. Державотворча ідеологія як чинник демократичного розвитку України. *Політичний менеджмент*. 2016. № 5. С. 63–72.

41. Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. Вип. 17. Київ : Укр. центр політ. менеджменту, 2019. 364 с.

42. Сіленко А., Кормич Л. Політологія та соціологія в освітньому процесі України: Болонський процес чи відступ від демократії? *Віче*. 2018. №13. С. 31 – 32.

43. Токер Л. Нові тенденції в суспільних процесах на початку ХХІ століття та їх осмислення в українознавчих дослідженнях. *Віче*. 2019. № 5. С. 34–36.

44. Турченко Ю. МІ як впливовий чинник реалізації політичного процесу. *Політичний менеджмент*. 2017. № 4. С. 115–119.

45. Татаренко Т. Міжкультурна взаємодія як чинник структуроутворення організації соціального простору. *Політичний менеджмент*. 2018. № 5. С. 46–55.
46. Ткачук М. Корпоративізм як принцип розподілу політичної влади. *Політичний менеджмент*. 2018. № 5. С. 82–91.
47. Цокур Е. Етапи становлення громадянського суспільства в Україні в контексті забезпечення легітимності політичної влади. *Політичний менеджмент*. 2018. № 3. С. 129–136.
48. Шевчук Д. М. Соціально–політична критика як спосіб осмислення політичного світу. Науковий вісник ВНУ імені Лесі Українки. *Філософські науки*. 2017. № 24. С. 112 – 120.
49. Юзепчук О. Думки Липинського 100–літньої давнини відображають сьогодення України. *Відомості*. 2018. №32. С. 13.

7.4. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://www.nbuv.gov.ua/> – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.
2. <http://www.lsl.lviv.ua/> – Львівська національна наукова бібліотека України імені В.Стефаника.
3. <http://www.history.org.ua> – Інститут історії Національної Академії наук України.
4. <http://www.mon.gov.ua> – Міністерство освіти і науки
5. <http://politics.ellib.org.ua/> – Політологія : Онлайн бібліотека
6. <http://pidruchniki.ws/> – Українські підручники онлайн
7. <http://www.info-library.com.ua/books.html> – Електронна бібліотека підручників та Українських Рефератів
8. <http://st.zu.edu.ua/polit/slovnyk.htm> – Політологія. Словник
9. www.history.rin.ru – Історична інформація, мапи, цікаві факти.
10. <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (законодавство України)